

Suomentajan
johdanto isokraattiseen
mainoksen taitoon

Aikamme kasvat- ja kouluinstituu-
tioita kuvaa mainos: mainos itsesäilytyk-
sen vuoksi, mainos yksikön puolesta.
Instituutiot päiväkodeista korkeimpiin
kouluihin kamppailevat omasta olemas-
saolostaan. Päiväkodit joutuvat teke-
mään itseään periaateessa tärkeiksi,
ettei niitä kokonaan lakkautettaisi;
koulut koettavat rakentaa myyviä kou-
lukohtaisia opetussuunnitelmia, profiloi-
tua, olla parhaita ja houkutelua lahjak-
kaimpia nuoria; yliopistot yrittävät
myydä tuloksellisuudellaan, mainosar-
voa tiheillä paradigmoillaan. Kaikkien
yhteinen huoli on oma totuus, sen yli-
vertaisuus muihin nähden — ja samalla
raha, maksukykyinen asiakas, valtioli-
set kansalaiset kasvun ja sivistyksen
puutteessa.

Tilanne ei historiallisesti ajateltuna
ole kovin uusi. Tuttu fraasi historian
itseään toistavasta luonteesta tulee ka-
niinisti todeksi kasvatuksen kohdalla.
Jo antiikin Ateenassa 400-300 eaa
kamppailtiin kasvattajien totuudesta.
Välittömät syyt ja kamppailun tavat oli-
vat tietenkin toiset, mutta periaate sama:
rahaa totuudella, totuutta rahalla.

Antiikin Ateenan yhteisön poliittisen
toiminnan erityispiirre oli sen kietoutu-
minen puheen ympärille. Julkisia ja
yhteisiä asioita hoidettiin *agoran*, torin,
julkisen tilan puitteissa. Asioita hoidet-
tiin puhumalla. Puhe vaikutti *agoraan*
kokoontuneeseen ihmisjoukkoon, joka
päätti sodasta ja rauhasta, veroista ja
vapautuksista. Torilla ratkaistiin koko
kansaa koskevia kysymyksiä. Joka täs-
sä tilanteessa pystyi puhumaan vakuut-
tavasti ja vaikuttavasti, omasi poliittista
valtaa.

Oli siis olemassa tilaus puheen opet-
tajille. Sanankäyttöä piti opiskella, jotta
sai valtaa — tai että edes kykeni hoita-
maan omia asioitaan, mikäli joku sattui
haastamaan oikeuteen. Komediakirjailija
Aristofanes kuvaa näytelmässään *Pilvet*
miestä, joka haluaa poikansa opettajien,
sofistien oppiin. Poika on hävinnyt isän-
sä rahoja hevoskilpailuissa ja nyt olisi
selviytyttävä ankarista velkojista, vie-
läpää oikeuden edessä. Sofistit, tässä
tapauksessa väittelytaidon, *eristiikan*
taitajina, lupaavat opettaa oikeuden-
käynnin taitoa niin, että pystyy puhu-
maan välillä oikean väräksi ja välillä
väärän oikeaksi. Siis kyse on sanai-
lusta, sanan pyörittämisestä, joka on

meille tuttu amerikkalaisista oikeussa-
hidraamoista. Tällaisen taidon opettami-
sesta mies on valmis maksamaan vält-
tyäkseen velkojien raatelulta.

Myös poliittisia puheita opetettiin.
Osa opettajista lupasi opettaa julkisten
asioiden hoidossa välttämätöntä puhu-
misen tapaa. Pitkien puheiden taito,
miten ne tuli muodostaa ja millaisia
sanoja käyttää, oli yksi maksullisen
opetuksen laji. Toisaalta opetettiin väit-
telytaitoa. Millaiset argumentit parhaiten
kumoavat toisen. Tässä yhteydessä
nostetaan usein esiin **Sokrateen** nimi.
Platon kuvaa dialogeissaan Sokrateen
käymiä keskusteluita, joissa pyritään
saamaan totuus esiin erilaisista asiois-
ta. Kysymisen- ja vastaamisenmenetel-
mät olivat Sokrateen alaa. Tätä vastaan
taistelivat pitkien puheiden pitämisen
kannattajat, *reettoriit*. Sokrates esittelikin
uudenaista retoriikan tapaa, *dialektiik-
kaa*, keskustelutaitoa.

Puheiden sekamettelissä ilmestyi
Isokrateen teksti *Sofismia vastaan*.
Siinä hän hyökkää kriittisesti aikansa
puheenopettajien, sofistien kimppuun —
koettaen samalla mainostaa itseään.
Hän esittelee opetuslupauksensa, ope-
tussuunnitelmansa, siis sen, mitä hän
olisi valmis opettamaan ja millainen
opetus ei ainakaan tule kuuloon. Enem-
män Sokrates puhuu kieltämisen kaut-
ta: hän kritisoi muita, mutta vihjaa
kuitenkin myös omaa paremmuuttaan.

Isokrateella oli oma kasvatustitu-
tionsa samoihin aikoihin, jolloin
Platonin akademia vaikutti Ateenassa.
Isokrateen ja Platonin kouluilla oli ilmei-
nen taistelu totuudesta. Kun Sokra-
teen silmissä muiden (kenties Platonin)
totuus näyttäytyy yleisenä ja objektiivise-
nä, ennustavana, kaikkiin tilanteisiin
sopivana, on hänen oma totuutensa
näkemyksen tyyppinen, aina tietystä
ajasta ja paikasta paljastuva. Sokrates
rakentaa näin ristiriitaa *doksan*, katso-
muksellisen, aikaan sidotun tiedon ja
epistemen, 'ajattoman' tiedon välille.

Isokrateella oli koulunsa, tietty paik-
ka Ateenassa, jossa hän opetti. Osa
sofisteista piti kuitenkin tapanaan kier-
rellä ympäri Hellasta poliksesta toiseen
ja opettaa missä vain sautuivat olemaan.
Liikkuvien opettajien totuus on Isokra-
teellekin liian liikkuva. Hän kritisoi kier-
televiä opettajia siitä, ettei näiden ole
mahdollista todella tietää jonkun *polik-
sen* asioista, elleivät he itse ole tuon
poliksen jäseniä. Sidonnaisuus tiettyyn
polikseen kuvaa Sokrateen totuutta —
sidonnaisuus Ateenaan. Ateenalaisuuden
ylistämisen kautta Sokrates pyrki
ajamaan panhellenismin asiaa, kaikkien
polisten liittoa persialaisia vastaan.
Tässäkin totuuden pisteessä oli siis
poliittinen kytkös.

Sokrates korostaa moraalin kysymyksiä
opetuksessa. Oikea ja väärä on aina
otettava huomioon, kun opetetaan puhu-
mista, olipa opetus sitten millaista taha-
sa. Moraalin kysymykset kietoutuvat
kysymykseen rahasta. Ne jotka polkevat
opetuksessa hintoja, myyvät Sokrateen
mukaan arvottomia asioita. Itse hän
pyytää kurssistaan 1000 minaa, kun

jotkut kilpailijoistan tyytyvät kolmeen tai
neljään minaan. Hinta näyttäisi siis
ratkaisevan opettettavan asian arvon.

Isokrateen koulun perustaminenkin
liittyy avoimesti rahaan. Eräässä toises-
sa tekstissään hän kertoo elämänsä
kulusta. Sokrates syntyi varakkaaseen
luokkaan ja sai periä omaisuutta, mut-
ta peloponnesolaissota hävitti häneltä
lähes kaiken. Uudessa taloudellisessa
tilanteessaan, rahattomuudessa, Sokra-
tes tarvitsi uuden ja paremman ansait-
semisen keinon: hän ryhtyi opettajaksi,
perusti koulun selviytyäkseen taloudel-
lisesta ahdingostaan. Aiemmin hän oli
toiminut puheiden tekijänä, *logografina*,
joka maksua vastaan kirjoitti oikeuden-
käynteihin puheita syyttäjille ja puolus-
tajille.

Toisaalta Isokrateella olisi syntyperän-
sä perusteella ollut mahdollisuus itse
puhua ja vaikuttaa poliittisessa elämäs-
sä. Mutta hän valitsi toisenlaisen tien:
tähän pakotti ruumiillinen vajaavaisuu-
tensa. Sokrateen ääni oli niin heikko,
ettei hän olisi metelöivissä kansankou-
kouksissa saanut ääntänsä kuuluviin.
Sokrates siis tyytyi vain kirjoittamaan ja
vaikuttamaan omalla tavallaan. Hänen
toimintansa paikka oli takana, kätkö-
ssä, kirjoittajana — ja kuitenkin esillä,
omien tekstiensä julkaisijana.

Nykyaikaiselle lukijalle Sokrateen
'mainos' aukeaa monista suunnista.
Yhtäläillä kuin kasvatuksen kysymyk-
sien kautta, voi tekstiä lukea myös poli-
tiikan, miksei jopa joukkoviestimien
vaikutuksen kautta, ylipäänsä vaikutta-
misen ja vakuuttamisen instituutioiden
kautta. Sokrateen ja muiden ateenalais-
ten käymä kamppailu totuudesta on
ajankohtainen nyt, kun mieleisiään tut-
kimuksia voi tilata yliopistoilta ja oppi-
arvoja voi Euroopassa ostaa kovalla
rahalla. Käymme nykyään samaa kamppai-
lua totuuden vaivaisista rahoista.

Mika Saranpää

Kirjallisuus

- Isokrates, *Isokrates in Three Volumes, I*.
General introduction (ix-li). Harvard
University Press, Massachusetts
1967.
- Isokrates, Kata twn sojistwn. Teoksessa:
Isokrates in three volumes, II, s. 159-
177. Harvard University Press, Mas-
sachusetts 1967.
- Hartmut Erbs, *Platons Urteil über*
Isokrates. Teoksessa: Friedrich Seck
(toim.), *Isokrates*, s. 329-352.
Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
Darmstadt 1976.
- Christoph Eucken, *Isokrates. Seine*
position in der Auseinandersetzung
mit den zeitgenössischen Philosophen.
Walter de Gruyter, Berlin 1983.
- Werner Jaeger, *Paideia: The Ideals of*
Greek Culture, vol. III. Oxford Univer-
sity Press, New York 1986.
- Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff,
Platon und Sokrates. Teoksessa: *Plat-*
on: Beilagen und Textkritik, s. 106-
125. Weidmann, Zürich 1992.